

Олександр Кеба

ORCID 0000-0003-2372-0425,

доктор філологічних наук, професор кафедри

германських мов і зарубіжної літератури,

Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка

«СЛОВО ПРО ІГОРІВ ПОХІД» У НАУКОВО-ТВОРЧОМУ ОСЯГНЕННІ ІВАНА ОГІЄНКА І МИХАЙЛА ГЕТЬМАНЦЯ

У статті здійснюється порівняльно-типологічне дослідження особливостей науково-творчого осягнення видатної пам'ятки давньої української літератури «Слова про Ігорів похід» представниками метрополійного і діаспорного українського літературознавства професорами Михайлом Гетьманцем і Іваном Огієнком. Відзначено, що обидва вчені тяжіють до культурно-історичного методу студіювання «Слова», але при цьому Іван Огієнко на перше місце ставить його «літературність», мовно-поетичне багатство, відповідним чином спрямовуючи свої наукові пошуки. Натомість Михайло Гетьманець досліджував «Слово» більшою мірою як культуролог, історик, краєзнавець, поєднуючи на основі як власне філологічних стратегій, так і можливостей культурно-історичного підходу поетологічний аналіз тексту і так званий «реальний коментар».

Ключові слова: «Слово про Ігорів похід», культурно-історичний метод історико-літературний коментар, «реальний коментар», поезика, жанр, автор.

Постановка проблеми. У незліченному переліку дослідників «Слова о полку Ігоревім» Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і Михайло Гетьманець, безперечно, займають чільні місця. Іван Огієнко з цього погляду вславився тим, що крім фундаментальної монографії створив оригінальний переспів пам'ятки [7], який вважається однією з кращих художніх інтерпретацій пам'ятки [8]; другий став не лише автором великої кількості публікацій про «Слово» (частково акумульовані у збірках вибраних статей 1998 р. і 2008 р. [3; 4], але здійснив експериментальну перевірку низки гіпотез щодо «темних» місць у «Слові» і навколо; найперше щодо «таємниці» річки Каяли [2].

Підходи двох учених є значною мірою подібними, але щодо власне наукових стратегій дослідження «Слова» багато в чому відрізняються.

Мета дослідження – порівняльно-типологічний аналіз особливостей науково-творчого осягнення видатної пам'ятки давньої української літератури «Слова про Ігорів похід» представниками метрополійного і діаспорного українського літературознавства професорами Михайлом Гетьманцем і Іваном Огієнком.

Виклад основного матеріалу. Початок Огієнкової Словіани припадає на 1945 рік, коли він оприлюднює власний переспів унікального твору. Причину створення своєї поетичної версії пам'ятки він пояснював дуже просто й чітко: «Оригінальне «Слово» читається тепер дуже важко, й наше громадянство докладно не розуміє вже стародавньої мови. А тому я сподіваюся, що в моєму переспіві ця наша найважливіша пам'ятка стане доступною для всього широкого громадянства» [7, с. 7]. Написавши поетичний переспів «Слова», Огієнко, не відкладаючи, взявся за ґрунтовну наукову працю, поставивши собі за мету роз-

глянути цей твір у системному вимірі – як літературну й історичну пам'ятку українського народу.

Уже 1949-го року у Вінніпезі побачила світ книжка митрополита Іларіона, що мала назву «Слово про Ігорів похід» з підзаголовком «Літературна монографія». Насправді книжка вміщувала не тільки монографічне дослідження «Слова» (це була 1-а частина), а також первісний текст пам'ятки та її дослівний переклад (2-а частина), Словник до «Слова» й історично-географічні примітки до нього (3-а частина) і авторський переспів (4-а частина). 1967-го року вийшло друге, доповнене видання книжки.

Знаменним є присвячення Огієнком своєї праці «Українському Народові на Єдність і Згоду».

Для монографії митрополита Іларіона характерний комплексний підхід до вивчення «Слова». Він окреслює соціокультурні умови постання пам'ятки – феодалський устрій країни, міжусобні війни, соціально-політичну роль князів, значення Києва для консолідації слов'янських земель. Далі детально аналізує проблему авторства, подає огляд ідейного змісту, стилю, мови «Слова», і завершує власне наукове дослідження оцінкою місця «Слова» в історико-культурному процесі від часу віднайдення рукопису й першого видання 1800 року до словознавчих праць новітньої доби, аж до 60-х років ХХ століття.

Значення «Слова», на думку Огієнка, не обмежується Україною. За його словами, «Внутрішній зміст цього «Слова», його зовнішнє літературне оформлення та його поетичні окраси такі блискучі й величні, що роблять цю пам'ятку єдиною й найціннішою не тільки на Сході Слов'янства, але й першорядною у всесвітній літературі» [7, с.5].

Посутньою метою Огієнкової студії є доведення українського походження унікального рукопису. Аргументація автора охоплює декілька аспектів. Найперше, Огієнко вважає, що для з'ясування генеалогії «Слова», і для його розуміння потрібно поставити його в контекст соціального і державного устрою давньої України, адже «кожен літературний твір взагалі можна глибше зрозуміти тільки в оточенні свого часу» [7, с.7]. Далі він робить пояснення стосовно феодалізму, його специфіки на давньоукраїнському ґрунті. Автор дає можливість сучасному читачеві зрозуміти відносини в суспільстві, між різними соціальними верствами і відзначає, що метою військових походів зазвичай було «не тільки добитися правди та слави, але й збагатитися» [7, с.11], пограбувати переможене місто і захопити якомога більше бранців. Огієнко цитує Іпатіївський літопис про похід і пограбування Києва 1169 року з наказу князя Андрія Боголюбського. При цьому він наголошує, що автор «Слова», хоч в основному й ідеалізує князівство, водночас різко засуджує «княжі походи один на одного» [1, с.11].

Окремий розділ своєї студії Огієнко присвячує проблемі авторства «Слова». Учений стверджує, що автором твору є «безперечно українець, та й увесь зміст поеми ясно вказує, що вона могла повстати тільки на півдні Русі, а не на півночі її. Автор так глибоко й так істотно знає всі стосунки і звичаї Східної України, що це певне був киянин. Зрештою, глибшого поділу України на Західну і Східну тоді ще не було, а тому автор «Слова» – патріот-соборник» [7, с.19]. Далі він висловлює припущення, що це був дружинник князя Володимира, і, ймовірно, він брав безпосередню участь у поході. Огієнко вказує також на обізнаність автора «Слова» з тогочасними історичними джерелами, як-от грецькі хронографи і східно-слов'янські літописи, перекладну літературу й, особливо, усні народно-поетичні твори, що, зокрема, свідчить про органічний для нього, «істотний у всій поезії» «дохристиянський світогляд» [7, с.21].

Для автора монографії очевидною є політико-дипломатична причина і мета створення «Слова», – заклик до князів припинити «чвари та коромоли». Ця ідея органічно вписується і в жанрову специфіку «Слова», яке Огієнко називає князівсько-дружинною лицарською поемою [7, с.12]. При цьому він відзначає, що автор «Слова» був одним з перших ідеологів єдності княжої доби, а заодно єдності й могутності Русі як держави зі столицею в Києві: «єдина княжа родина, єдина Русь, об'єднана біля Києва, – це мета мрій автора «Слова»» [7, с.129].

Аналіз соціально-історичного і національно-культурного контексту Слова» Огієнко доповнює студіюванням лексико-семантичних, мовно-стилістичних та ритмо-віршових особливостей пам'ятки. Спеціальну увагу автор приділяє правописові твору. Він відзначає, що твір має три основних складники: ознаки старовини, так звані «болгаризми» та ознаки живої народної мови. Учений висновок, що «мова «Слова» о полку Ігоревім» – це літературна українська мова кінця XII віку. В істоті своїй вона така сама, як, скажімо, мова Іпатіївського Літопису, але більш народня, живіша» [7, с.65].

Істотним є й те, що автор монографії віднаходить у словникові твору багато слів, що сприймаються як живі й сучасні для української людини середини XX століття (вельми, година, жалощі, застрекотати, красний, ліпше. пасту, пута, студений, ярій тощо [7, с.110]), що є додатковим аргументом на користь українськості твору.

Характеризуючи поетичне і фразеологічне багатство «Слова», його «розкіш», за висловом дослідника, Огієнко підкреслює, що це також робить «саму істоту нашої пам'ятки українською» [7, с.104]. Автор розвідки відзначає, що у творі можна віднайти всі способи, якими звичайно досягається поетичність твору, – епітети, метафори й т. ін., причому вони постають у дуже різних та багатоманітних формах. Цитуючи видатного дослідника «Слова» Володимира Перетца, Огієнко акцентує, що стиль «Слова» «книжний» і водночас «глибоко поетичний» [7, с.104]. При цьому він подає за азбучним порядком лише невелику кількість епітетів зі «Слова» і констатує, що більшість із цих епітетів «постали з Дунайсько-Чорноморської доби нашої культури, тобто VII-IX віків, проте більшість із них «живі ще й тепер у нашій народній поезії» [7, с.106].

Огієнко з повагою згадує своїх попередників у вивченні поетичного багатства «Слова». Окрім В. Перетца, це Вс. Міллер, М. Максимович, О. Потебня та ін. Слідом за цими науковцями він вказує на такі зображально-виражальні засоби пам'ятки, як символічний паралелізм, звуконаслідування, метафоричні образи, зокрема «нерозкриті» або приховані метафори, багату колористику, чергування мовнологічної та діалогічної мови; наявність риторичних вигуків і запитань.

Окремо ставить питання про особливості ритмічної форми «Слова». Спочатку Огієнко знайомить читача зі специфікою давньоруського віршування, акцентує на нерівноскладових віршових рядках, які подекуди чергуються з прозою, що є характерним саме для давньоукраїнської народної творчості. Потім дослідник демонструє вплив на віршування у «Слові» біблійної традиції, в основі якої покладено неримований вірш, заснований на інтонаційно-синтаксичних повторах. Виділяється також візантійська традиція, головною ознакою якої є чергування довгих і коротких складів. З усіх наведених варіантів тогочасної версифікації Огієнко визнає домінантним біблійний вірш: «Воно («Слово». – О.К) написано власне старогєбрейською формою віршування, нерівноскладовою, без рими» [7, с.98]. Далі автор монографії ретельно висвітлює ритмотворчі елементи твору – різні повтори: анафора, анадиплосис, замикання фраз дієслова-

ми, завдяки чому створюється внутрішня рима, у тому числі – складена (згадаймо знаменитий початок «Слова»: *А не по замышленію, / Замышленію* Бояню!). Цікаво, що ці ритмотворчі особливості пам'ятки Огієнко зважено використовує у власних «великих віршованих творах» [1, с.85].

Як бачимо, Огієнко, з одного боку, доводить українськість «Слова», аналізує його основну ідею – заклик до українців тримати єдність у своїх національних прагненнях; вивчати та поширювати культурні надбання минулих поколінь; берегти та примножувати національні традиції. З іншого боку, він всебічно обґрунтовує непроминальну художньо-естетичну значущість пам'ятки.

Подібно до Івана Огієнка, для Михайла Гетьманця «Слово» ще зі студентських часів стало найбільшою науковою і просто читацькою любов'ю. Як було сказано, він присвятив його вивченню понад 40 років свого життя і, зрозуміло, йому була відома вся колосальна Словознавча бібліографія, але через відомі причини імені Огієнка там довго не було. І в студіях Гетьманця він з'являється лише після 2005-го року, коли в Україні вперше була перевидаана монографія митрополита Іларіона (водночас можемо напевне говорити, що йому було доступне і вініпезьке видання 1967 року, оскільки в одній зі статей автора воно наводиться у Списку джерел).

Загалом слід відзначити, що Михайло Гетьманець дуже високо оцінив «Словознавчі» студії Огієнка. На його монографію він відгукнувся окремою розлогою статтею, в якій, хоч і полемізував з автором щодо окремих питань, про які буде сказано нижче, загалом солідаризувався з Огієнковим баченням приналежності «Слова» давньоукраїнській літературі і виняткової значущості пам'ятки в історії не тільки східнослов'янської, а й усієї світової літератури.

Михайло Гетьманець завжди із захопленням говорив про художні якості «Слова», приділяв значну увагу вивченню поезики «Слова», однак усе ж переважно він працював із пам'яткою як культуролог, історик і краєзнавець. Не випадково свої публікації про «Слово» він умістив у 2-й том підсумкового три-томного видання «Вибрані праці», який, том, має назву «Історія» (два інших – Література, Педагогіка).

Крім того, вчений послідовно реалізовував у своїх «практичних» студіях так званий «реальний коментар», ретельно вивіряючи буквально кожне слово, опис, реалію, подію з тексту твору за допомогою як власне філологічних методів, так і екстралітературних можливостей. Подібна системна й багатовекторна робота блискуче представлена в монографії 2013-го «Каяла» [2].

У ній пошуки дослідника були узагальнені й максимально виразнені, насамперед у питанні, де, коли і як відбувалися події, описані в пам'ятці. Дослідник не претендував на чергове тлумачення всіх «темних місць» пам'ятки, він поставив собі завданням дати об'єктивну картину подій Ігорєвого походу, максимально точно визначити час, маршрут, пройдену відстань, конкретні обставини того, що відбулося 800 років тому на південних рубежах Русі.

Дослідження здійснювалося за абсолютно новаторською методикою. Михайло Гетьманець ретельно вивчив усі наявні джерела і власне географічно-ландшафтний простір між містами Новгород-Сіверський і Слов'янськ, де, згідно з літописами, пролягав маршрут походу Ігоря. У 1986 році, маючи повний Алгоритм пошуків, він організував кінну експедицію шляхом Ігорєвого полку. Вихідним моментом була інформація з Іпатіївського літопису, що дружини Ігоря і Всеволода зустрілися біля річки Оскол і звідти пішли до річки Сальниця. Остання наразі не зберілася, є «літописною річкою», але, зважа-

ючи на достовірну інформацію з декількох джерел, що Сальниця впадала в Донець «під Ізюмським курганом», саме це місце стало відправною точкою експедиції. У пошуках старої дороги, якою рухалося військо Ігоря, були вивчено декілька варіантів і найбільш вірогідною визначено так звану Торську дорогу. Надзвичайно важливим етапом подальшої роботи стала завдання до цієї дороги всіх географічних і топографічних орієнтирів, які згадані в літописі й у «Слові». Основними джерелами для реконструкції старої Торської дороги були історико-географічні документи: карти, Книга Великому Кресленню, різні довідкові видання. Всі вони верифікувалися безпосереднім топографічним дослідженням місцевості. Подібно до знаменитого Шлімана, який за вказаними в «Іліаді» описами місцевості виявив Трою, Михайло Гетьманець, йдучи за текстом «Слова...», зумів відтворити умови й обставини Ігорєвого походу. Мабуть зовсім не випадково ім'я видатного дослідника грецької античності згадується вже в першому виданні (1982 року) книжки про Каялу.

В основі дослідницької стратегії харківського професора максимальне об'єктивне вивчення джерел і ретельна перевірка висновків попередників. Особливу увагу він приділяє першій частині походу Ігоря – від Новгород-Сіверського до Ізюма, яка досі залишається недостатньо вивченою. Згадана вище кінна експедиція, що рухалася найвірогіднішим маршрутом війська князя Ігоря, фактично була формою історичної реконструкції. Склад експедиції імітував військо Ігоря і включав кінну групу та обоз. Експедицію приурочили до тих самих календарних строків, коли відбувався похід князя Ігоря. Було обрано ідентичний до Ігорєвого темп руху, орієнтуючись на літописну вказівку: «И тако идяхуть тихо». Географічними точками маршруту також були згадані в Іпатіївському літописі Донець, Оскіл, Сальниця. Чітко фіксувалися пройдені відстані та швидкість, відповідно до ймовірного руху кінного війська Ігоря. Усього було пройдено 630 км із середньою швидкістю 40 км на добу. Було визнано неприйнятними версії деяких попередніх дослідників, що добовий перехід становив 25-30 км, оскільки навіть тихою ходою швидкість руху кінної групи була щонайменше 40 км. Враховувалися також дані про стан природи наприкінці квітня – у першій половині травня, про різні специфічні особливості кінного походу, зокрема подолання водних перешкод, тактичні дії військ напередодні зіткнення. Істотним результатом було й те, що експедиція уточнила час прибуття військ до Осколу та річки Сальниця на підставі часових позначок (23 квітня – початок походу, 1 травня – сонячне затемнення, п'ятниця – перша зустріч із половцями) та швидкості руху. Виявилось, що початком руху в Половецький степ найвірогідніше могло бути 9 травня, а не 2-е, як уважалися раніше. М.Ф. уточнює також час початку бою, тривалість перебування Ігоря у полоні та обставини його втечі на батьківщину.

Вірний методиці комплексно-системного дослідження, Михайло Гетьманець пропонує і лінгвістичні коментарі щодо окремих топонімів і гідронімів, як-от Сюрюлій та Каяла. Назва Каяла, на переконання автора, походить від тюркського слова кая – скеля, скеляста. Як відомо, Каяла неодноразово згадується у «Слові...», але за багато років досліджень вона так і не була ідентифікована ані в історичній, ані в сучасній топографії. За однією з версій навіть уважається, що ця річка – «метафорична», від слова «каятися», тобто «річка-Жаль». Текстологічний аналіз переконав дослідника у тому, що річка Каяла, – не метафора, а географічна реальність. Внаслідок ретельних пошуків було віднайдено невелику, але доволі швидко й справді померезену кам'янистими фрагментами річку Макатиху, в долині якої, во-

чевидь, у давнину були скелі, зруйновані людьми у процесі господарської діяльності. Були враховані аргументовані твердження, що місце битви могло знаходитися виключно в басейні трьох річок; дві з них не викликають сумнівів (Сальниця і Сюурлій/Гола Долина). Щодо третьої Михацло Гетьманець на основі власних розрахунків і отриманих фактів робить однозначний висновок: нею може бути лише Макатиха, на яку перетворилася через століття легендарна «швидка Каяла».

Таким чином, вдале поєднання кабінетних пошуків та практичної «моделі» походу, військово-тактичних, географічно-топонімічних, культурно-історичних аргументів надає дослідженням професора Гетьманця великої переконливості.

Відзначаючи культурно-історичну методологічну доміанту у вивченні «Слова» М. Гетьманцем, ми жодною мірою не применшуємо його внесок у дослідження художньо-естетичних аспектів пам'ятки та кризь призму поезики її змістової глибини та багатоплановості. Про це, зокрема, свідчать лінгвостилістичні та поетологічні коментарі до окремих місць у «Слові», що подаються в його монографіях, а також такі статті вченого, як «Велике і вічне», «Деякі питання поезики “Слова о полку Ігоревім”», «Нотатки про переклади “Слова о полку Ігоревім”». Так, у статті про поезику «Слова» вчений особливу увагу звертає на «розгорнуті багатокомпонентні метафори, що були якісно новими у поезиці давньої літератури» [3, с.58]. На думку професора, ці багатокомпонентні метафори є найбільш виразною ознакою поетичного мислення автора «Слова». При цьому вчений вказує, що в метафоризації «Слова» домінують елементи реалістичності, що було «ознакою творчого новаторства талановитого поета. Метафори, порівняння, метонімії, перифрази, епітети часто відбивають подібність предметів і явищ, що ґрунтується на реальному спостереженні і безпосередньому сприйманні» [3, с.59].

Аналізуючи ритмомелодику «Слова», Михайло Гетьманець відзначає, що ритми тих чи тих фрагментів твору зумовлений змістом і відповідною йому синтаксичною побудовою фраз. Численні алітерації в «Слові» позбавлені прямого смислового підтексту; основну їх функцію вчений визначає як ритмомелодійну. «Відсутність рим та інших ритмоутворюючих елементів компенсується значною мірою грою звуків, які надають мові виразності, навіть афористичного звучання» [3, с.65]. До подібного висновку приходять й інші дослідники «Слова», як-от Т. Кремінь [5].

Продуктивним у Гетьманцевій методиці вивчення поезики «Слова» є зіставлення з іншими літературних пам'ятками тієї доби. Відповідний аналіз створює підстави для висновку про те, що «підґрунтям писемної літературної мови була високорозвинена мова усної народної поезії і мова соціального спілкування. Вона ввібрала в себе книжні елементи перекладної літератури, слова і вислови церковнослов'янської мови, а також певні іншомовні запозичення».

Щодо словникового складу «Слова», то, відзначаючи його багатство. Михайло Гетьманець спирається на підрахунки дослідників, згідно з якими всього в тексті 857 повнозначних слів, із яких 380 іменників, 298 дієслів, 145 прикметників і 34 прислівники. Водночас він доповнює цю статистику іншими, надзвичайно важливими, уже власними підрахунками і вказує, що з виділених восьмисот п'ятдесяти семи повнозначних слів лише 42 випадки із вжитку. Виявлене співвідношення лексики «Слова» і лексики сучасної української мови є надзвичайно показовим. У цьому місці своєї студії поезики «Слова» автор вкотре згадує Івана Огієнка і констатує, що той, «аналізуючи мову «Слова» як української пам'ятки, наводить чимало прикладів діалектизмів, фразеологізмів, народних епітетів, які є в «Слові» і збереглися в сучасних народних говірках. Відтак вже сам Михайло Гетьманець робить висновок: «в сучасній українській мові збереглися особливос-

ті мови пам'ятки XII ст., яких немає в російській мові. Це дає підстави розглядати «Слово» як пам'ятку давньої української мови» [3, с.68].

Висновки. Отже, і Іван Огієнко, і Михайло Гетьманець сходяться в тому, що «Слово» як видатна середньовічна епічна поема є питомою пам'яткою давньої української літератури. І хоча автор «Каяли» вважає некоректним вживання слів «Україна» і «український» в соціально-історичному контексті створення «Слова», мотивуючи це тим, що вони виникли пізніше, фактично він стоїть на позиціях автентичної українськості «Слова».

Обидва вчені тяжіють до культурно-історичного методу студіювання «Слова». Іван Огієнко в аналізі «Слова» виступає переважно як історик і філолог, вдало поєднуючи культурно-історичний, літературознавчий і лінгвістичний підходи. Наголошуючи на безумовній автентичності пам'ятки, він виходить насамперед із її мовно-поетичного багатства, близькості до народної поезії як на рівні словникового та образно-фразеологічного, так і в ритмовіршових аспектах. Михайло Гетьманець, безперечно завжди залишаючись філологом-літературознавцем, досліджував «Слово» більшою мірою як культуролог, історик, краєзнавець. Учений блискуче поєднав у своїх студіях глибокий аналіз тексту і так званий «реальний коментар», використовуючи як власне філологічні стратегії, так і можливості культурно-історичного підходу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білик Г. Поемний жанр у літературно-художній творчості Івана Огієнка. *Рідний край*. 2017. №1 (36). С. 82-87.
2. Гетманець М.Ф. Каяла. Харків: Майдан, 2013. 240 с.
3. Гетьманець М.Ф. «Слово о полку Ігоревім». Статті. Харків: Мачулін, 2008. 148 с.
4. Гетьманець М.Ф. Велике і вічне «Слово о полку Ігоревім». Суми: Собор, 1998. 154 с.
5. Кремьнін Т.Д. «Слово о полку Ігоревім»: до питання втраченої архітектоники. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер.: Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 193, Вип. 181. С. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_193_181_11.
6. Лютко Н.В. «Слово про Ігорів похід» у дослідженнях Івана Франка та Івана Огієнка: спроба порівняння. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник. Серія історична та філологічна*. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. IV. С. 248-259.
7. Митрополит Лларіон. Слово про Ігорів похід: літературна монографія. Вінніпег: Видавництво Товариства «Волинь», 1967. 250 с.
8. СЛОВО О ПЛЪКУ ИГОРЕВЪ та його поетичні переклади і переспіви. URL: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl.htm>
9. Сохаська Є. Іван Огієнко (митрополит Лларіон) – літературознавець і літературний критик (за сторінками «Віри й культури», 1953-1967 рр.). *Studia Polsko-Ukraińskie*. 2. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2015. С. 137-174.

References:

1. Bilyk, H. (2017). Poemnyy zhanr u literaturno-khudozhnii tvorchosti Ivana Ohienka. [The poem genre in the literary and artistic work of Ivan Ohienko]. *Ridnyi kraj*. №1 (36). S. 82-87. [in Ukr.].
2. Hetmanets, M.F. (2013). Kaiala. [Kayala] Kharkiv: Maidan. [in Rus.].
3. Hetmanets, M.F. (2008). «Slovo o polku Ihorevim». [The Tale of Igor's Campaign]. Kharkiv: Machulin. [in Ukr.].
4. Hetmanets, M.F. (1998). Velyke i vichne «Slovo o polku Ihorevim» [The great and eternal The Tale of Igor's Campaign]. Sumy: Sobor. [in Ukr.].

5. Kremin, T.D. (2012). «Slovo o polku Ihorevim»: do pytannia vtrachenoj arkhitektoniky [The Tale of Igor's Campaign: to the question of lost architectonics]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoj derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademii»]*. T. 193, Vyp. 81. S. 44-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2012_193_181_11. [in Ukr.].
6. Liutko, N.V. (2007). «Slovo pro Ihoriv pokhid» u doslidzhenniakh Ivana Franka ta Ivana Ohiiienka: sproba porivniannia. [The Tale of Igor's Campaign in the studies of Ivan Franko and Ivan Ohiiienko: an attempt at comparison]. *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk, seriia istorychna ta filologichna*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. Vyp. IV. S. 248-259. [in Ukr.].
7. Mytropolyt, I. (1967). Slovo pro Ihoriv pokhid. [The Tale of Igor's Campaign]: Literaturna monohrafiia. Vinnipeh: Vydavnytstvo Tovarystva «Volyn». [in Ukr.].
8. SLOVO O POLKU YHOREVIM ta yoho poetychni perekłady i perespivy. [The Tale of Igor's Campaign and its poetic translations and re-singsings]. URL: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl.htm>.
9. Sokhatska Y. Ivan Ohiiienko (mytropolyt Ilarion) – literaturoznavets i literaturnyi krytyk (za storinkamy «Viry y kultury», 1953-1967 rr.). [Ivan Ohiiienko (Metropolitan Hilarion) – literary researcher and literary critic (on the pages of «Faith and Culture»)]. *Studia Polsko-Ukraińskie*. 2. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2015. S. 137-174. [in Ukr.].

Oleksandr Keba

«THE TALE OF IHOR'S CAMPAIGN» IN THE SCIENTIFIC AND CREATIVE UNDERSTANDING OF IVAN OHIIENKO AND MYKHAILO HETMANETS

The article carries out a comparative and typological study of the scientific and creative understanding of an outstanding monument of ancient Ukrainian literature «The Tale of Igor's Campaign» by professors Ivan Ohiiienko and Mykhailo Hetmanets. The approaches of two scientists are largely similar, but they differ in many aspects regarding the actual scientific strategies of the study of «The Tale». Both Ivan Ohiiienko and Mykhailo Hetmanets agree that this outstanding medieval epic poem is a landmark of ancient Ukrainian literature. Both scientists gravitate towards the cultural-historical method of studying «The Tale», but at the same time, Ivan Ohiiienko puts its «literature», linguistic and poetic wealth in the first place, directing his scientific efforts accordingly. In the analysis of «The Tale» he acts mainly as a philologist, successfully combining literary and linguistic approaches. Emphasizing the authenticity of the epic poem, the author of the «literary monograph» about «The Tale» underlines first of all its closeness to folk poetry, both in terms of rhythm and verse, and at the level of vocabulary and phraseology. The scientist carefully records the structural components of the spelling of «The Tale», finds in it «signs of antiquity», «Bulgarianisms» and «signs of a living language».

Mykhailo Hetmanets always highly appreciated the artistic qualities of «The Tale», paid considerable attention to the study of the poetics of the poem, however, he mostly worked with the text as a cultural expert, historian and local researcher. In addition, the scientist consistently implemented the so-called «real commentary» in his «practical» studies, carefully verifying every word, description, reality, event from the text of the work using both proper philological methods and extra-artistic ways. Similar systemic and multi-vector work is brilliantly presented in the monograph «Kayala» (2013). His contribution to the study of the artistic and aesthetic aspects of the masterpiece through the prism of the poetics of its meaningful depth and multifacetedness is also significant. M. Hetmanets gave an extremely high rating

to I. Ohiienko's «The Tale» studies. He responded to his monograph with a lengthy article in which, debating with the author about certain problems, in general he completely supported Ohiienkov's vision of the significance of «The Tale» in the history of not only East Slavic, but also the entire world literature.

Key words: «The Tale of Igor's Campaign», cultural-historical method, historical and literary commentary, «real commentary», poetics, genre, author.

Отримано: 14.10.2023 р.

УДК 398(477):821.161.2–311.6.09Шкляр
DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.193-200

Наталя Мельник

ORCID 0000-0002-2837-4739,

*кандидат філологічних наук, завідувач кафедри
української та зарубіжної літератур,*

Криворізький державний педагогічний університет

МІФОЛОГІЧНИЙ ПІДТЕКСТ РОМАНУ В. ШКЛЯРА «ХАРАКТЕРНИК» У РУСЛІ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті акцентовано на тісному зв'язку змісту літературного твору з міфологічним світоглядом народу. Для багатьох сучасних художніх зразків саме традиційна міфологія є визначальною щодо їх сюжетних, ідейно-тематичних, стильових параметрів.

У романі В. Шкляра «Характерник» містичне, що базується на засадах української міфології, відіграє важливу роль. Ґрунтуючись на міфологічних легендах та переказах про козаків-характерників, автор пропонує власне трактування образів Івана Сірка та його прибічників, що використовують магічні вміння на користь боротьби з ворогом.

Ключові слова: міфологія, легенда, роман, підтекст.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку літературознавства свідчить про наявність особливого інтересу до міфологічного елемента художнього твору. Українство загалом і література зокрема нині повертаються до традиційних основ національного світогляду, який великою мірою будувався на вірі в зв'язок людини з вищими силами природи.

Аналіз літературного тексту у зв'язку з національною міфологією – це шлях до відкриття глибинних витоків художньої творчості, які перебувають у площині свідомості / підсвідомості автора як носія національної традиції, посередника між минулим, сучасним і майбутнім, здатного донести до сучасної людини важливі меседжі задля гармонійного життя у згоді з собою та Всесвітом.

Ми погоджуємося з думкою І. Огієнка, висловленою у праці «Дохристиянські вірування українського народу» щодо ефективних шляхів вивчення сучасної культури. Він, зокрема, вказує на важливість урахування давніх міфологічних основ світогляду в процесі аналізу культурних явищ сьогодення. Автор зазначає: «Сучасної духової культури українського народу належно й глибоко ніхто не розуміє, коли він не знає його вірувань дохристиянських <...> Те саме треба сказати й про історію суспільного життя нашого народу, бо ця історія завжди міцно поєднана з історією нашої Віри. Нарешті, без належно-